

RAFAŁ LESZCZYŃSKI

Uniwersytet Wrocławski

Wpływy Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego na terenie województwa tarnopolskiego w świetle kampanii wyborczych i wyników wyborów parlamentarnych w latach 1928 i 1930

Na Kresach Południowo-Wschodnich II Rzeczypospolitej największy wpływ na kształtowanie się życia politycznego mniejszości ukraińskiej miało Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne (Українське національно-демократичне об'єднання — UNDO). W pracach poświęconych temu ugrupowaniu stosunkowo niewiele miejsca zajmuje jego aktywność polityczna na obszarze dawnego województwa tarnopolskiego. Spośród publikacji częściowo podejmujących tę problematykę należy wymienić prace R. Tomczyka, M. Szumiły, R. Torzeckiego, A. Chojnowskiego, R. Potockiego, W. Parucha, L. Kulińskiej i A. Zapalec. W latach 1927–1938 UNDO miało swoje wpływy we wszystkich miastach powiatowych Tarnopolszczyzny i posiadało swoją reprezentację na terenie gmin. Analogicznie było z wpływami polityków UNDO w najważniejszych ukraińskich organizacjach oświatowych, kulturalnych i gospodarczych. Wnioski odnoszące się do lokalnej aktywności tego ugrupowania skonstruować można w oparciu o dokumenty polskiej administracji. Należą do nich: sprawozdania sytuacyjne Urzędu Wojewódzkiego w Tarnopolu, dokumenty Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i sprawozdania poszczególnych starostw powiatowych. Uzupełnienie stanowi analiza porównawcza wybranych tytułów z prasy polskiej i ukraińskiej. Przedmiotem artykułu jest próba całościowego odtworzenia aktywności politycznej UNDO podczas dwóch kampanii parlamentarnych z roku 1928 i 1930. Jest to przyczynek do analizy relacji polsko-ukraińskich na obszarze

województwa tarnopolskiego, zwłaszcza w kontekście kształtowania się życia politycznego i społecznego.

UNDO powstało 11 lipca 1925 roku w wyniku połączenia Ukraińskiej Ludowej Partii Pracy z Ukraińską Partią Pracy Narodowej¹. Partia ta sytuowała się na centroprawicy ukraińskiej sceny politycznej, uznając ustrój parlamentarno-konstytucyjny. Najwyższą władzą UNDO był Zjazd Narodowy, który zbierał się co 2 lata. W jego skład wchodził członkowie Centralnego Komitetu, prezesi organizacji powiatowych i miejskich, parlamentarzysty UNDO i redaktorzy czasopism partyjnych. Władzę wykonawczą sprawował Centralny Komitet w składzie 40 członków i 10 zastępców². Decyzje polityczne w ramach CK UNDO podejmowano jednomyślnie. Obroną ludności ukraińskiej przed nadużyciami polskiej administracji zajmował się Wydział Obrony Prawnej. Funkcje prezesa UNDO objął Dymytro Łewycki, jego zastępcami zostali Kornel Trojan, Michał Czerkawski, Hryńko Terszakowec, a sekretarzem generalnym Wołodymyr Celewycz. UNDO wydawało trzy najważniejsze pisma: dziennik „Diło”, półtygodnik „Nowyj Czas” i tygodnik „Swoboda”. Z UNDO związany był również tarnopolski „Podilskij Hołos”³. Nowe ugrupowanie polityczne skupiało w swoich szeregach dość duży odsetek inteligencji i księży greckokatolickich⁴. Duże zdolności organizacyjne partii umożliwiły zdobycie wpływów w najważniejszych ukraińskich towarzystwach oświatowo-kulturalnych, takich jak: Towarzystwa Oświatowe „Proświta”, Ridne Szkoły, Ukraińskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokił” i „Sojuz Ukrainok”⁵. UNDO oddziaływało również na ukraińskie życie gospodarcze i spółdzielcze, uaktywniając się od 1927 roku w Związku Rewizyjnym Spółdzielni Ukraińskich, Podilskim Sojuszu Kooperatyw, Narodnej Torhiwli, Towarzystwie Ubezpieczeń Wzajemnych „Dnister”, Centrobanku, Centrosojuzie, Masłosojuzie i „Silskim Hospodarze”.

Czołowi politycy UNDO wyrażali tendencje niepodległościowe i występowali w charakterze najpoważniejszego reprezentanta mniejszości ukraińskiej. W ten sposób najważniejsi działacze UNDO przedkładali postulaty Ukraińców na forum międzynarodowym, a szczególnie podczas kongresów mniejszościowych. Ostateczną wersję programu UNDO przyjęto podczas II Zjazdu Narodowego w listopadzie 1926 roku. Najważniejszym postula-

¹ B. Stoczewska, *Ukraina i Ukraińcy w polskiej myśli politycznej od końca XIX wieku do wybuchu II wojny światowej*, Kraków 2013, s. 185.

² M. Szumiło, *Program i rozwój organizacyjny Ukraińskiego Narodowo-Demokratycznego Zjednoczenia (UNDO) w latach 1925–1928*, „Teka Komisji Historycznej” VI, Lublin 2006, s. 176.

³ M. Feliński, *Prasa ukraińska w Polsce*, „Sprawy Narodowościowe” 1930, nr 1, s. 33–40.

⁴ R. Tomczyk, *Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne*, Szczecin 2006, s. 53.

⁵ O wpływy w towarzystwie „Sojuz Ukrainok” Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne rywalizowało z Ukraińską Partią Socjalistyczno-Radykalną.

tem programowym partii była idea budowy niezależnej Ukrainy i jedności Ukraińców, z jednoczesnym przeciwstawieniem się od 1926 roku polityce asymilacji obozu piłsudczykowskiemu⁶. Państwo uważano za najwyższą formę organizacji wszystkich duchowych i materialnych sił narodu. Interes polityczny partii ściśle był związany z myślą o kwestiach ogólnonarodowych. Każdy Ukrainiec i Ukrainka powinni zajmować się sprawami własnego narodu, a ich jedynym politycznym reprezentantem miało być UNDO⁷. Zdaniem A. Ajnenkiela stosunek UNDO do Polski był zmienny, a przejściowe sojusze z władzami polskimi były uzależnione od zapowiedzi szerszej autonomii dla Ukraińców⁸. Kresy Południowo-Wschodnie — według przedstawicieli UNDO — były zdominowane przez narodowość ukraińską, dlatego partia ta powinna dążyć do rozbudowania jednolitego frontu narodowego. Kolejnym ważnym elementem programu UNDO stała się walka o obowiązkowy język ukraiński w szkołach i dostęp do urzędów⁹. Walczono również o poprawę sytuacji na wsi. Organy prasowe UNDO niejednokrotnie podkreślały, że wieś ukraińską dotknął kryzys we wszystkich dziedzinach życia¹⁰. Dążono więc do parcelacji zadłużonych folwarków, a przede wszystkim starano się o pomoc państwa w celu podniesienia stanu rolnictwa na prowincji. W dalszej kolejności politycy UNDO nie akceptowali postanowień traktatów międzynarodowych wymierzonych przeciwko narodowi ukraińskiemu. W programie jedności narodowej głoszone równość wszystkich Ukraińców wobec prawa konstytucyjnego, bez względu na reprezentowane różnice polityczne¹¹.

Wybory w 1928 roku (przygotowanie, sposób prowadzenia kampanii wyborczej i jej ostateczny efekt)

Powstanie struktur partyjnych UNDO związane było z intensywną akcją organizacyjną i dużym zaangażowaniem lokalnych działaczy. W 1926 roku UNDO posiadało na Kresach Południowo-Wschodnich zdecydowaną większość powiatowych komitetów partyjnych. Najwięcej komitetów było we wspomnianym okresie w województwie tarnopolskim (łącznie 16). Podobnie sytuacja przedstawiała się w województwie lwowskim (16 komitetów) i nieco

⁶ W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski*, Gdańsk 1990, s. 724.

⁷ Чи, і яка політична організація нам потрібна?, „Podilskij Hołos” nr 3 z 1 XII 1928, s. 1.

⁸ A. Ajnenkiel, *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1975, s. 274.

⁹ Школа в Україні, „Діло” nr 8 z 13 I 1926, s. 1–2.

¹⁰ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), MSW, sygn. 1038, Wiadomości ukraińskie nr 13–49 i nr 1 a, k. 12.

¹¹ R. Torzecki, *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*, Kraków 1989, s. 239.

gorzej w stanisławowskim (11 komitetów)¹². W poszczególnych ośrodkach sprawnie funkcjonowali mężowie zaufania. W Tarnopolu nawoływano w tym okresie do tworzenia kół kobiecych przy organizowaniu powiatowych komitetów partii¹³. W ten sposób starano się wciągnąć kobiety do aktywnej działalności społeczno-politycznej. Liczne działania konsolidacyjne w strukturach wewnętrznych UNDO przyniosły bardzo szybko efekty w postaci rozszerzania się wpływów tego ugrupowania na obszar całego województwa tarnopolskiego. Warto jednak zaznaczyć, że od początku istnienia UNDO ukształtowały się trzy grupy polityczne (lewicowa — zwolennicy Ukrainy Radzieckiej, centrowa — zwolennicy umocnienia się partii i prawicowa — zwolennicy ugody z Polską). Problem stanowił również brak większego zainteresowania programem UNDO wśród młodego pokolenia Ukraińców¹⁴.

UNDO brało udział w wyborach parlamentarnych w latach 1928, 1930, 1935 i 1938. Przed pierwszymi wyborami w 1928 roku władze państwowe oferowały undowskiemu politykom mieszane listy wyborcze (polsko-ukraińskie), a podział mandatów miał być zależny od procentowego udziału ludności w danym okręgu¹⁵. Wspomniana propozycja spotkała się ze zdecydowaną odmową. W licznych odezwach przedstawicieli UNDO następowała pod jego sztandarem próba konsolidowania ukraińskiego życia politycznego. W pierwszych wyborach UNDO wystartowało z listy nr 18 Bloku Mniejszości Narodowych w Polsce. Było to porozumienie części stronnictw politycznych mniejszości ukraińskiej, białoruskiej, niemieckiej i żydowskiej. W okresie przedwyborczym w województwie tarnopolskim partia ta uaktywniła się we wszystkich powiatach.

Kampania wyborcza UNDO 1928 roku toczyła się na kilku płaszczyznach. Najistotniejszym jej elementem były wiece i spotkania z miejscową ludnością oraz prasa partyjna¹⁶. UNDO w wyborach rywalizowało na obszarze województwa tarnopolskiego przede wszystkim z Ukraińską Partią Socjalistyczno-Radykalną (USRP), Ukraińską Partią Pracy (UPP), Ukraińskim Włościańsko-Robotniczym Zjednoczeniem Socjalistycznym (Sel-Rob)¹⁷ i Ukraińskim

¹² M. Szumiło, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928–1939)*, Warszawa 2007, s. 37.

¹³ R. Tomczyk, *op. cit.*, s. 56–57.

¹⁴ M. Szumiło, *Program i rozwój organizacyjny Ukraińskiego Narodowo-Demokratycznego Zjednoczenia (UNDO) w latach 1925–1928...*, s. 179.

¹⁵ A. Chojnowski, *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*, Wrocław 1979, s. 142.

¹⁶ M. Szumiło, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928–1939)*..., s. 48.

¹⁷ Ze względu na podział wewnętrzny w Sel-Rob w wyborach parlamentarnych w 1928 roku wystartowały dwa odłamy tego ugrupowania. Zgłosiły one wówczas odrębne listy wyborcze. Były to: Sel-Rob „Prawica” i Sel-Rob „Jedność”. Zob. J. Radziejowski, *Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy 1919–1929. Węzłowe problemy ideologiczne*, Kraków 1976, s. 209.

Związkiem Ludowym (UNS)¹⁸. Polską scenę polityczną na tym obszarze reprezentowały takie ugrupowania, jak: Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (BBWR), Polska Partia Socjalistyczna (PPS), Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie” (PSL „Wyzwolenie”), Stronnictwo Chłopskie (SCh), Związek Chłopski (ZCh) i Blok Katolicko-Narodowy.

W trakcie kampanii wyborczej 1928 roku ukraińskie ugrupowania nie poszukiwały porozumienia z UNDO w ramach szerszej współpracy politycznej. Brak jedności wśród ugrupowań ukraińskich uniemożliwiał im zawarcie sojuszy. W atmosferze nieufności do UNDO starano się ograniczyć jego dominację w terenie. Rywale polityczni UNDO zarzucali tej partii nielegalne źródła finansowania. Czołowych polityków undowskich przedstawiano najczęściej w powiązaniu z interesami mniejszości żydowskiej¹⁹. Więzy te w rzeczywistości istniały i odbierane były negatywnie przez lokalnych działaczy UNDO. W ten sposób starano się zakłócać proces organizowania kampanii wyborczej, wprowadzając określony zamęt w strukturach partii. W jednym ze sprawozdań lokalni politycy UNDO oświadczyli, że jeśli ich ugrupowanie nie odłączy się od Żydów, to Ukraińcy zagłosują na Polaków²⁰. Problem ten stale wykorzystywały inne ugrupowania polityczne. Kolejną metodą walki z UNDO było utrudnianie spotkań przedwyborczych, podczas których atakowano niektórych działaczy, a nawet naruszano ich nietykalność cielesną. Jeszcze innym sposobem zwalczania UNDO stało się organizowanie w jednym miejscu dwóch wieców przedwyborczych. Starano się w ten sposób odciągać zwolenników tego ugrupowania na rzecz innych partii ukraińskich. W odpowiedzi undowscy politycy w swoich wystąpieniach niejednokrotnie wykazywali, że należy walczyć o jedność na ukraińskiej scenie politycznej, a ich główną formą oddziaływania miało być kierowanie zarzutów pod adresem tych ugrupowań, które dążą do rozbicia społeczeństwa ukraińskiego. Pomimo wielu ataków czołowi działacze UNDO prognozowali, że są w stanie uzyskać 31 mandatów z całej Małopolski Wschodniej, w tym 26 z okręgów wyborczych i 5 z listy państwowej. Sprzyjać temu miało rozbicie w obrębie polskich ugrupowań.

W dokumentach urzędowych za rok 1928 w wielu miejscach podkreślano rozbicie polityczne wśród Ukraińców. Administracja wojewódzka dostrzegała ostry przebieg kampanii wyborczej, która jej zdaniem mogła doprowadzić do dalszych podziałów politycznych w społeczeństwie ukraińskim²¹. Polskie dokumenty z tego okresu wskazują na brak możliwości koalicyjnych UNDO

¹⁸ UNDO początkowo próbowało utworzyć wspólny blok wyborczy z USPR.

¹⁹ *Mniejszości narodowe w wyborach do Sejmu i Senatu w r. 1928*, Warszawa 1928, s. 25.

²⁰ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 6, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 2, k. 11.

²¹ *Ibidem*, k. 12.

i konflikt z innymi ugrupowaniami ukraińskimi²². Na łamach reprezentującej władze państwowe „Gazety Lwowskiej” podkreślano, że zerwanie negocjacji z pozostałymi partiami dla polityków undowskich może być zapowiedzią przyszłej klęski politycznej²³. W okresie przedwyborczym czołowi działacze UNDO musieli się jednak liczyć z falą aresztowań, których wówczas dokonywały polskie władze. W województwie tarnopolskim o działalność sprzyjającą destabilizacji posądzeni zostali: Wołodimir Celewycz, Aleksander Wiślocki i Ołeksa Jaworski²⁴. W efekcie niektórzy starostowie powiatowi starali się ograniczać wpływy ukraińskiego środowiska politycznego.

Do akcji agitacyjnej UNDO zaangażowało miejscowe duchowieństwo, kooperatywy, Towarzystwo Oświatowe „Proświta”, Ukraińskie Towarzystwo Gimnastyczno-Pożarnicze „Łuh” i Ukraińskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokil”. W ocenie Wydziału Narodowościowego MSW popularność tego ugrupowania związana była przede wszystkim ze wsparciem Kościoła greckokatolickiego, który swoim autorytetem poparł kampanię wyborczą 1928 roku²⁵. Aktywność przedwyborczą UNDO opisywano również na łamach dziennika związanego ze Stronnictwem Narodowo-Demokratycznym „Słowo Polskie”. Podkreślano umiejętną akcję kolportowania odezw podczas nabożeństw²⁶. Potwierdzeniem nasilenia się tego zjawiska w województwie tarnopolskim było gromadzenie środków przez ks. Leona Kunickiego na fundusz wyborczy. Właśnie ks. Kunicki odpowiadał za podpisywanie odezw kierowanych do księży greckokatolickich. Na przykład lokalne komitety wyborcze UNDO w Kamionce Strumiłkowej organizowali miejscowi księża greckokatolicy. Według polskiej administracji księża poszczególnych parafii greckokatolickich odnosili się krytycznie do programu innych ukraińskich partii. Na przykład w Rohaczynie (pow. Brzeżany) i w Kopyczyńcach proboszcz Aleksander Kwaśnik i ks. Sawa Łomnicki nawoływali do popierania UNDO jako jedynej reprezentacji narodu ukraińskiego²⁷. Zgromadzenia organizowane przez księży liczyły wielu zwolenników UNDO. W Trembowli przybyło aż 800 osób. Organizatorem tego spotkania był ks. Zenobij Kuźma²⁸.

Na podstawie dostępnego materiału archiwalnego należy wysunąć tezę o dobrej organizacji UNDO podczas kampanii parlamentarnej 1928 roku. W dokumentach niejednokrotnie podkreślano sprawne funkcjonowanie lokal-

²² „Sprawy Narodowościowe” 1927, nr 6/7, s. 538–539.

²³ *Bankructwo Bloku mniejszości*, „Gazeta Lwowska” 1928, nr 12, s. 1.

²⁴ R. Tomczyk, *op. cit.*, s. 87.

²⁵ *Mniejszości narodowe w wyborach do Sejmu i Senatu w r. 1928...*, s. 25–26.

²⁶ *Przy dwóch blokach polskich samo UNDO liczy na 31 mandatów w Małopolsce Wschodniej*, „Słowo Polskie” 1928, nr 10, s. 7.

²⁷ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 6, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 4, k. 50.

²⁸ *Ibidem*, nr 5, k. 65.

nych komitetów wyborczych. W efekcie regularnie podnosiła się frekwencja podczas spotkań z najważniejszymi działaczami UNDO. Kontakt z potencjalnym wyborcą podtrzymywano na kilka sposobów. Głównie poprzez organizowanie wieców dla jednej lub kilku wsi, poufnych zebrań oraz aktywny udział w uroczystościach patriotyczno-religijnych. Spotkania z wyborcami odbywały się zazwyczaj według ustalonego schematu. Najpierw przedstawiano wydarzenia w Polsce i na świecie, a na koniec prezentowano działalność własnego klubu²⁹. W ten sposób starano się kreować obraz ciągłej walki undowców o prawa Ukraińców w Polsce. Najbardziej znani działacze undowscy niejednokrotnie nawoływali zgromadzonych do solidarności podczas wyborów. Dzięki temu UNDO skutecznie rozszerzało swoje wpływy i pozyskiwało potencjalnych członków dla partii. Na przykład w samym Borszczowie na zjazd delegatów UNDO przybyło 600 osób. Podobnie było podczas jednego z wieców w Trembowli na początku 1928 roku. Frekwencja wyniosła również 600 osób³⁰. Jeszcze więcej ludzi zgromadziło wystąpienie Ołeksy Jaworskiego w Bohatkowcach (pow. Podhajce) i Gęsiowcach (pow. Buczaczy). Liczba zgromadzonych wyniosła kolejno 1800 i 2000 osób³¹. Wysoką frekwencję odnotowano również podczas spotkań w Podhajcach z udziałem przyszłych kandydatów na posłów Wołodymyra Celewycza, Mykoły Rybaka i Stepana Kuzyka³².

W ocenie polskich władz ważną rolę w przyszłym sukcesie wyborczym UNDO odegrała tematyka spotkań przedwyborczych. Występujące podczas nich treści skutecznie przyciągały miejscową ludność. Spotkania te były zgodne z ogólnymi postulatami programowymi partii. Ponadto duże znaczenie dla potencjalnego wyborcy miały popularność nazwiska danego działacza UNDO, jego kwalifikacje i umiejętności organizacyjne. Rozpoznawalność polityków ukraińskich była ważnym narzędziem podczas realizacji kampanii wyborczych z 1928 i 1930 roku. Według M. Szumiły czołowi działacze UNDO nie byli zawodowymi politykami, ale prawie wszyscy zaliczali się do ludzi niesłychanie aktywnych społecznie³³. Ich aktywności sprzyjać mogła również stosunkowo niska średnia wieku. Duże znaczenie miał fakt, że wielu polityków UNDO urodziło się w małych miasteczkach lub na wsi. Rozumieli

²⁹ M. Szumiło, *Wiece sprawozdawcze posłów i senatorów Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej w latach 1928–1939*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” IV, Lublin 2007, s. 256–257.

³⁰ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 6, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 1, k. 4.

³¹ *Ibidem*, nr 3, k. 34.

³² *Ibidem*, nr 6, k. 82–83.

³³ M. Szumiło, *Ukraińska elita polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Dzieje Najnowsze” 3, Warszawa 2002, s. 35.

więc doskonale problemy miejscowej ludności. Wszystkie wymienione czynniki decydowały o frekwencji i ewentualnym sukcesie wyborczym.

Do Sejmu z ziemi tarnopolskiej UNDO wystawiło łącznie z dwóch okręgów 34 kandydatów. Z okręgu 54. (Tarnopol) byli to: ks. Leon Kunicki, dr Stepan Baran, Iwan Zawałykut, Anton Kuńko, Ołeksa Jaworski, Hryńko Skaśkiw, dr Andrij Hawryluk, Stepan Szniplnak, Zenobiusz Kuźma, Mychajło Kociubka, Pawło Kaczmarczuk, Pawlik Markiw, Iwan Tkaczuk, Andrij Stefanyk, Dmytro Rudyk, Petro Poliszuk, Iwan Kruszelnicki i Mykoła Jawnyk. Z okręgu 55. (Złoczów) wystartowali: Wołodmyr Celewycz, Aleksander Wisłocki, ks. Wołodmyr Pellich, Stepan Kuzyk, dr Kornel Trojan, Mykoła Zagólski, Maria Baran, Roman Komarnicki, Iwan Sztabaliuk, Mychajło Proczyk, Kłym Olijnik, Mykoła Czuczman, dr Mykoła Rybak, Ołeksa Maćkiw, o. Onufry Jaworski i Sełoznikow. Do Senatu natomiast wystawiono łącznie 10 kandydatów. Zostali nimi: dr Anton Horbaczewski, Mykoła Kuzmyn, Teodor Walbo, o. Ołeksa Huniowski, dr Wołodmyr Lewicki, dr Andrij Falencki, Wasyl Baranyk, Kostja Fedyk, dr Iwan Jakimczyk i o. Stepan Juryk³⁴. Podczas sporządzania list z kandydatami brano pod uwagę wysokie wykształcenie i umiejętności.

Poważny sukces polityczny UNDO w wyborach w 1928 roku związany był ze starannie przeprowadzoną kampanią wyborczą. Do zagospodarowania było łącznie 19 mandatów poselskich i 5 mandatów senatorskich. UNDO z województwa tarnopolskiego zdobyło 8 mandatów poselskich i 4 mandaty senatorskie. Z okręgu 54. i 55. wybrani na posłów zostali: Wołodmyr Celewycz — sekretarz generalny UNDO, dr Stepan Baran — przewodniczący powiatowego komitetu UNDO w Tarnopolu, ks. Leon Kunicki — zastępca przewodniczącego UNDO, Anton Kuńko — członek powiatowego komitetu UNDO w Tarnopolu, Aleksander Wisłocki — przewodniczący powiatowego komitetu UNDO w Brodach, Iwan Zawałykut — zastępca przewodniczącego powiatowego komitetu UNDO w Husiatynie, Stepan Kuzyk — członek powiatowego komitetu w Rohatynie i Wołodmyr Pellich — ksiądz z Rupiechowa. Do Senatu weszli z województwa tarnopolskiego: Wasyl Baranyk — członek powiatowego komitetu UNDO w Zaleszczykach, dr Anton Horbaczewski — adwokat z Czortkowa, dr Kornel Trojan — członek CK UNDO i Mykoła Kuzmyn — miejscowy rolnik³⁵. Wyniki wyborów 1928 roku pokazały również, że wśród Ukraińców zamieszkujących województwo tarnopolskie kształtuje się jedność oparta na świadomości narodowej i politycznej.

³⁴ *На виборчому фронті*, „Діло” nr 29 z 8 II 1928, s. 3.

³⁵ R. Tomczyk, *op. cit.*, s. 88–89.

Tabela 1. Liczba głosów oddanych w wyborach do Sejmu na Blok Mniejszości Narodowych (lista nr 18) w okręgach wyborczych 54. i 55. (1928 rok)

Powiat	Ogólna liczba głosów oddanych na listę nr 18	Liczba wszystkich głosów ważnych	Głosy nieważne
Borszczów	13 532	41 413 (32,7%)	95
Brody	8477	28 873 (29,4%)	64
Brzeżany	7040	36 295 (19,3%)	54
Buczacz	17 326	52 870 (32,7%)	584
Czortków	13 156	28 864 (45,5 %)	128
Kamionka Strumiłłowa	17 103	28 214 (60,6%)	34
Kopyczyńce	17 103	37 748 (45,3%)	115
Podhajce	22 251	40 613 (54,7%)	40
Przemysław	9416	31 140 (30,2%)	36
Radziechów	12 628	28 226 (44,7%)	58
Skałat	10 973	35 155 (31,2%)	410
Zbaraż	5656	29 631 (19%)	112
Zaleszczyki	15 209	30 641 (49,6%)	320
Zborów	7248	29 825 (24,3%)	33
Złoczów	15 401	42 579 (36,1%)	183
Tarnopol	9254	54 563 (16,9%)	217
Trembowla	9476	25 155 (37,6%)	237
Ogółem	202 552	601807 (33,6%)	2720

Źródło: T. i K. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1928–1933*, Poznań 1928, s. 112–116.

Działalność polityczna UNDO w latach 1928–1930. Przygotowanie do nowych wyborów

W latach 1928–1930 posłowie i senatorowie UNDO wykazywali się bardzo dużą aktywnością parlamentarną, co w zamyśle polityków tego ugrupowania miało mieć swoje przełożenie na sukces w kolejnych wyborach. Nowo wybrani posłowie i senatorowie UNDO reprezentowali województwo tarnopolskie w następujących komisjach: Stepan Baran (komisja budżetowa i reform rolnych), Anton Kuńko (komisja do walki z drożyzną), Stepan

Kuzyk (komisja przemysłu i handlu), ks. Leon Kunicki (komisja opieki społecznej i morska), Anton Horbaczewski (komisja spraw zagranicznych i wojskowych), Iwan Zawałykut (komisja administracyjna i odbudowy kraju), Aleksander Wisłocki (komisja rolna i wojskowa), ks. Wołodymyr Pellich (komisja petycyjna).

W swoich licznych wystąpieniach w Sejmie i Senacie politycy UNDO nawoływali do poprawy położenia chłopów ukraińskich i uregulowania spraw związanych z edukacją³⁶. Jednocześnie undowcy nie zaniebdywali kwestii lokalnych, tworząc podstawy pod przyszłą kampanię wyborczą. W okresie II kadencji w województwie tarnopolskim odbyło się łącznie 228 zebrań i wieców z udziałem polityków UNDO. Korzystny był również dla partii bilans dotychczasowej pracy na terenie samorządów gminnych, a szczególnie w dziedzinie budżetu. Większa część pieniędzy pozostawała w rękach samorządu, co wiązało się w dalszej perspektywie z możliwością realizowania narodowych celów ukraińskich³⁷. Ponadto działacze UNDO w dalszym ciągu mogli liczyć na wsparcie miejscowego Kościoła greckokatolickiego. W 1929 roku w powiecie buczackim z inicjatywy ks. Leona Kunickiego zorganizowano aż 19 wieców i spotkań, co dało solidne podstawy sprawnego funkcjonowania lokalnych komitetów UNDO.

Administracja polska na obszarze województwa tarnopolskiego bardzo różnie oceniała aktywność poszczególnych polityków i działaczy UNDO. Stosunek UNDO do państwa polskiego w początkowym okresie jego aktywności parlamentarnej odbierano jednak jako negatywny³⁸. Uznawano działalność UNDO za antypaństwową, stwarzającą silny opór i zagrożenie dla najważniejszych organów państwowych³⁹. Dokumenty urzędowe eksponowały fakt, że Ukraińcy skupieni wokół UNDO liczą na uzyskanie realnej siły politycznej i konsolidacji w ramach własnej społeczności. W zdecydowanej większości miejscowi urzędnicy reprezentowali stanowisko konsolidacji narodo-państwowej w stosunku do społeczności ukraińskiej na Kresach Południowo-Wschodnich⁴⁰. Administracja państwowa w tym okresie realnie oceniała zagrożenie ruchem komunistycznym i nacjonalistycznym w obrębie mniejszości ukraińskiej. Wobec zaistniałych okoliczności starano się na obszarze województwa tarnopolskiego prowadzić negocjacje z undowskimi

³⁶ „Sprawy Narodowościowe” 1928, nr 2, s. 208.

³⁷ *Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za II i III kwartał 1930 r.*, Warszawa 1930, s. 40–41.

³⁸ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 6, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 17, k. 216–217.

³⁹ Z treścią antypaństwową spotykamy się również podczas kilku wieców w Kopyczyńcach z 1929 roku. Brał w nich udział poseł Zawałykut.

⁴⁰ R. Potocki, *Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930–1939*, Lublin 2003, s. 162.

politykami⁴¹. Dotyczyły one ewentualnego porozumienia w wybranych kwestiach społeczno-politycznych. Negocjacje zakończyły się jednak fiaskiem. Ich przebieg uniemożliwiała aktywność w ramach UNDO odłamów nacjonalistycznych⁴². W dokumentach urzędowych wskazywano na liczne tarcia ideologiczne wewnątrz samego UNDO, co mogło prowadzić do rozdrobnienia politycznego w regionie⁴³. W sprawozdaniu za maj 1930 roku znajdujemy informacje na temat powiatu buczackiego, które doskonale obrazują fakt występowania konfliktów wewnątrz poszczególnych komitetów powiatowych UNDO:

UNDO przeżywa pewien kryzys, na który się składa odpływ najaktywniejszych jednostek. Mianowicie opuścił szeregi [UNDO] inż. Antoni Korel, który stara się o posadę państwową. Z partii tej postanowił również wystąpić sekretarz Powiatowego Komitetu Norbert Robak, który również czyni zabiegi o uzyskanie posady państwowej w Kongresówce. Odpływ tych jednostek, odznaczających się dużą aktywnością i pracujących z pobudek ideowych osłabi pozycję [UNDO] w powiecie. Z drugiej zaś strony odpływ ideowych jednostek wskazywałby na pewien kryzys psychiczny w łonie partii oraz na brak wiary w realność programu politycznego, któremu dotychczas wiernie służyli⁴⁴.

W pozostałych dokumentach można natrafić na informacje, które świadczą o tym, iż miejscowi politycy UNDO w dalszym ciągu organizowali spotkania terenowe. Czasami jednak na tym tle — w opinii polskich urzędników — dochodziło do konfliktów pomiędzy parlamentarzystami a lokalnymi działaczami. Tematyka spotkań z okresu po wyborach w 1928 roku dotyczyła przede wszystkim takich kwestii, jak: szkolnictwo, język, kolonizacja, parcelacja, kredyty bankowe, odszkodowania wojenne i zmniejszenie podatków⁴⁵. Ponadto powiatowe komitety partii mobilizowały swoich parlamentarzystów do skuteczniejszej walki o kursy dla ukraińskich dziewcząt i ich równouprawnienie. Akcentowano w ten sposób chęć włączenia kobiet w przygotowania do przyszłych wyborów.

Po wyborach w 1928 roku UNDO stale rozszerzało swoją działalność propagandowo-agitacyjną. W maju Centralny Komitet określił rejony działalności nowych parlamentarzystów⁴⁶. Dążenie do umocnienia wpływów UNDO na ukraińskiej scenie politycznej doprowadziło w grudniu 1928 roku do III Narodowego Zjazdu, na którym zjawiło się 26 delegatów z województwa

⁴¹ M. Nowak, *Narodowcy i Ukraińcy. Narodowa Demokracja wobec mniejszości ukraińskiej w Polsce 1922–1939*, Gdańsk 2007, s. 131.

⁴² L. Kulińska, *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922–1939*, Kraków 2009, s. 415.

⁴³ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 8, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 44, k. 129.

⁴⁴ *Ibidem*, sygn. 12, Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne nr 5, k. 180.

⁴⁵ *Ibidem*, sygn. 6, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 9, k. 133.

⁴⁶ M. Szumiło, *Wiece sprawozdawcze posłów i senatorów Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej w latach 1928–1939...*, s. 261.

tarnopolskiego. Na zjeździe ustalono dalsze perspektywy rozwoju ugrupowania przy jednoczesnym umacnianiu struktur terenowych⁴⁷. Poszczególne powiaty województwa tarnopolskiego regularnie odwiedzali posłowie Wołodmyr Celewycz, ks. Leon Kunicki, Wołodmyr Pellich i Aleksander Wisłocki oraz senatorowie Anton Horbaczewski i Mykoła Kuźmyn. Z reguły ci najaktywniejsi politycy UNDO cieszyli się ogromną popularnością w swoich okręgach wyborczych. Wykorzystywali zdobyte mandaty do integracji społeczno-politycznej ludności ukraińskiej, a w dalszej kolejności do wnoszenia przez nią zażaleń na politykę władz wojewódzkich i powiatowych. Każde wykroczenie przeciwko Ukraińcom miało być ważnym materiałem dowodowym. Działania te miały prowadzić do ciągłego podnoszenia sprawy ukraińskiej na forum sejmowym⁴⁸. Politycy UNDO wzywali również do werbowania nowych członków w oparciu o miejscowe komitety partii. Agitacja szła także w kierunku rozbudowy lokalnej spółdzielczości. Aktywność wiecowo-propagandowa przynosiła określone efekty. Dzięki niej wciągnięto chłopów ukraińskich w najważniejsze aspekty życia politycznego. Ponadto na wiecach sprawozdawczych omawiano działalność posłów w Sejmie, podkreślając niejednokrotnie, że przedstawiciele UNDO stale zabiegają o interesy mniejszości ukraińskiej. Jednocześnie krytykowano ministra spraw wewnętrznych za podważanie znaczenia mandatów poselskich polityków UNDO. Problem ten związany był przede wszystkim z kwestią reprezentacji postulatów najważniejszych dla narodu ukraińskiego⁴⁹. Aby uniknąć ingerencji polskich władz, przedstawiciele UNDO zwoływali coraz częściej na wsiach zebrania poufne⁵⁰. Organom Policji Państwowej udawało się tylko częściowo ustalać miejsca i charakter takich spotkań. Dokumenty urzędowe potwierdzają pozytywne stanowisko miejscowej ludności ukraińskiej wobec UNDO. Owo poparcie wynikało głównie z eksponowania krzywd, zwłaszcza tych, których doznawał naród ukraiński ze strony polskiej administracji.

Dokumenty administracji wojewódzkiej za lata 1928–1930 sugerują, że aktywność undowskich polityków mogła stanowić realne zagrożenie dla ładu wewnętrznego. Ugrupowanie to nie prowadziło co prawda akcji terrorystycznych, ale wykorzystywało swoje poparcie do wspierania idei zjednoczenia narodowego wśród mniejszości ukraińskiej, a w dalszej kolejności dążyło do uzyskania szerokiej autonomii. UNDO na niektórych wiecach oficjalnie sprzeciwiało się przynależności do państwa polskiego. W efekcie UNDO

⁴⁷ III Народний Зїзд Українського Національно-Демократичного Об'єднання в дніах 24 і 25 Сзрудня 1928 р., Львів 1929, s. 36–38; Народний Зїзд УНДО, „Podilskij Hołos” nr 1 z 1 I 1929, s. 1.

⁴⁸ AAN, UW Tarnopolu, sygn. 7, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 19, k. 25.

⁴⁹ *Ibidem*, sygn. 9, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 1, k. 7.

⁵⁰ L. Kulińska, *op. cit.*, s. 426.

w wielu kwestiach odcinało się od polityki władz państwowych. Na przykład podczas jednego ze spotkań sprawozdawczych w Trembowli politycy tej partii ogłosili, że będą głosować przeciwko przyszłemu budżetowi państwa. Polscy urzędnicy niejednokrotnie uważali owe przejawy niezadowolenia Ukraińców za całkowicie bezpodstawne. Ich zdaniem godziły one w jedność społeczności zamieszkującej ten obszar. Wobec zaistniałych okoliczności wojewoda tarnopolski Mikołaj Kwaśniewski podjął decyzję o ograniczeniu zgromadzeń publicznych⁵¹. W kwestii organizowania wieców sprawozdawczych z odmową władz wojewódzkich spotykali się: Baran, Celewycz, Jaworski, Kunicki, Kuźmyn, Wisłocki i Zawalykut⁵². Kilku przedstawicieli UNDO zostało oskarżonych o nielegalne organizowanie zgromadzeń i prowadzenie działalności antypaństwowej. Według ustaleń prokuratury w Brzeżanach Wołodymyr Celewycz w Hołhoczach (pow. Podhajce) zorganizował wiec podburzający przeciwko państwu polskiemu. Podobne oskarżenia skierowano w stosunku do posła Antona Kuńki, który zorganizował spotkanie w Czernichowcach (pow. Zbaraż)⁵³. Analogiczne wydarzenia miały miejsce w maju 1930 roku w Podhajcach. Nieskutecznie wiec próbował zorganizować poseł Ołeksa Jaworski. Delegat miejscowego starostwa wydał decyzje o rozwiązaniu wiecu i rozejściu się 600 zgromadzonych⁵⁴. Sposób prowadzenia polityki miejscowej administracji w stosunku do Ukraińców był zgodny z ogólnym stanowiskiem władz centralnych, które większość inicjatyw politycznych mniejszości narodowych traktowały jako poważne zagrożenie dla ustroju państwa⁵⁵.

W cieniu pacyfikacji. Wybory parlamentarne w 1930 roku

Na początku 1930 roku członkowie UNDO dążyli do opanowania i zukrainizowania samorządów. Następowala w ten sposób stopniowa mobilizacja w szeregach UNDO w województwie tarnopolskim. Decyzje o starcie w wyborach parlamentarnych CK UNDO podjął 30 sierpnia. Od tego momentu w miasteczkach i wsiach wydawano odezwy, organizowano zbiórki pieniędzy na fundusz wyborczy i poufne zebrania, a także mobilizowano miejscową ludność ukraińską. Położenie UNDO na scenie politycznej jednak diametralnie się zmieniło.

⁵¹ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 7, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 24, k. 84.

⁵² M. Szumiło, *Wiece sprawozdawcze posłów i senatorów Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej w latach 1928–1939...*, s. 265; AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 8, k. 59–60.

⁵³ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 42, Ewidencja doniesień karnych przeciw posłom i senatorom za czas od 1/I. 1929 do 31 lipca 1929 roku, k. 55.

⁵⁴ Державний архів Тернопільської області (dalej: DATO), UW w Tarnopolu, f. 231, op. 3, spr. 100, Raport sytuacyjny nr 128/30, k. 1.

⁵⁵ A. Chojnowski, *op. cit.*, s. 140–141.

Polskie władze musiały się w tym okresie przeciwstawić akcji sabotażowej, którą zorganizowały nacjonalistyczne ugrupowania UWO i OUN. W województwie tarnopolskim doszło wówczas do podpaień w czterech powiatach — 18 w tarnopolskim, 16 w podhajeckim, 15 w brzeżańskim i 9 w buczackim. Łącznie w miesiącach od lipca do września dokonano 90 podpaień w całym województwie⁵⁶. Polskie władze domagały się deklaracji, że UNDO nie ma nic wspólnego z akcjami OUN. Kierownictwo partii nie wystosowało jednak odpowiedniego oświadczenia. Wydarzenia te doprowadziły do akcji pacyfikacyjnej na obszarze Małopolski Wschodniej oraz fali aresztowań najaktywniejszych członków UNDO, na czele z jego prezesem Dmytro Lewyckim. We wrześniu zatrzymano we Lwowie Wołodymyra Celewycza, a w Brodach Aleksandra Wisłockiego. W październiku na polecenie sędziego śledczego aresztowano w Czortkowie senatora Wasyla Baranyka⁵⁷. Przeprowadzano również rewizje wśród najaktywniejszych członków partii i skonfiskowano pismo „Nowyj Czas”⁵⁸. Po przedstawieniu zarzutów przez prokuraturę lwowską winnych osadzano w twierdzy brzeskiej⁵⁹. W tym samym czasie zlikwidowano gimnazjum ukraińskie w Tarnopolu⁶⁰. Zaistniałe okoliczności doprowadziły do interwencji lokalnych przedstawicieli UNDO u wojewody tarnopolskiego w sprawie dyskryminującej polityki rządu wobec Ukraińców⁶¹. Pomimo niesprzyjających okoliczności undowcy przez cały czas wskazywali na konieczność umocnienia się na ukraińskiej scenie politycznej.

Ówczesna administracja wojewódzka uważnie śledziła aktywność UNDO, a szczególnie w kontekście jego agitacji wyborczej we wszystkich powiatach. Gorliwie stosowano się do wytycznych centralnych władz państwowych. Według badaczy A. Chojnowskiego i R. Wysockiego akcja pacyfikacyjna miała stanowić ważny element rozgrywki politycznej rządu w rozprawie z opozycją⁶². Aktywność ugrupowań ukraińskich była więc uzależniona od opinii polskich władz. Sprawozdania z województwa tarnopolskiego za ten okres odbierały akcje wiecowe UNDO jako próbę utrzymania solidarności wewnątrz partii i umocnienia jej struktur na polu społecznym i gospodarczym. W opinii władz wojewódzkich starano się w ten sposób utrzymać łącz-

⁵⁶ R. Skakun, *Пацифікація: польський репресії 1930 року в Халічині*, Львів 2012, s. 37–38; *Zbrodnicze sabotaże* „Gazeta Lwowska” nr 191 z 21 VIII 1930, s. 1.

⁵⁷ Wśród aresztowanych działaczy UNDO z województwa tarnopolskiego znaleźli się również: Wołodymyr Celewycz, Stepan Baran, Anton Kuńko i Iwan Zawałykut.

⁵⁸ *Aresztowanie naczelnego redaktora „Dila” i dwóch członków prezydium UNDO*, „Słowo Polskie” nr 300 z 2 XI 1930, s. 3; *За Тайне голосування*, „Діло” nr 246 z 4 XI 1930, s. 4.

⁵⁹ W. Witos, *Moje wspomnienia*, cz. 2, Warszawa 1990, s. 340–348.

⁶⁰ A. Chojnowski, *op. cit.*, s. 159.

⁶¹ R. Tomczyk, *op. cit.*, s. 133–134.

⁶² A. Chojnowski, *op. cit.*, s. 159; R. Wysocki, *Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939*, Lublin 2003, s. 130.

ność partii z wyborcami. Często jednak kierowano zarzuty odnoszące się do treści antypaństwowej, które prezentowano podczas zgromadzeń ukraińskich. Wspomniane wyżej okoliczności wpłynęły na mniejszą liczbę przeprowadzonych wieców.

Oznaki osłabienia akcji wiecowej UNDO były widoczne już w marcu 1930 roku. Odnotowano wówczas zaledwie 6 ukraińskich zgromadzeń publicznych (w tym 5 UNDO)⁶³. Dla porównania — w lipcu tego samego roku zorganizowano jedynie kilka zebrań poselskich i poufnych spotkań komitetu partii. Akcje wiecove przeprowadzano w tym okresie tylko sporadycznie w Brodach i Podhajcach⁶⁴. We wrześniu natomiast władze wojewódzkie odnotowały jedynie dwa ważniejsze spotkania przedwyborcze w Złoczowie i Trembowli. Pierwsze zgromadziło w Złoczowie w sali im. Szaszkiewicza 120 wybitniejszych działaczy UNDO. Zebraniu przewodniczył dr Jarosław Olesnicki. Drugie spotkanie w Trembowli przyciągnęło zaledwie 53 osoby. Zostało ono zainicjowane przez dr. Antoniego Zaplitniego⁶⁵. W półroczniku „Sprawy Narodowościowe” również znajdujemy informacje o utrudnionej akcji wyborczej Ukraińców⁶⁶. Aresztowania najaktywniejszych w terenie działaczy UNDO musiały mieć wpływ na sposób prowadzenia kampanii. Efektem tego była dezinformacja ukraińskich wyborców. Władze uniemożliwiały również prowadzenie akcji zbiórkowej. Według zarządzenia wojewody tarnopolskiego z 1 października 1930 roku w sprawie okólników wyborczych UNDO jakakolwiek działalność agitacyjna bez zgody władzy była niedopuszczalna. W zarządzeniu określono także zadania dla starostów. Musieli oni ustalać, a następnie informować wojewodę o nazwiskach mężów zaufania, lokalnych agitatorów i prelegentów wyborczych⁶⁷. Zarządzono również specjalne 24-godzinne pogotowie policyjne w dniu wyborów⁶⁸. Wszystkie działania prowadzone przez polskie władze były rezultatem ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej na tym obszarze. W związku z tym kampania wyborcza UNDO nie przybrała takich rozmiarów jak w 1928 roku.

Polska prasa w okresie wyborczym próbowała oczernić undowskich kandydatów. Szczególnie nieprzychylnie artykuły publikowano na łamach „Słowa Polskiego”. Sugerowano, że politycy UNDO są niekompetentni i dążą jedynie

⁶³ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 14, Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne nr 3, k. 37.

⁶⁴ *Ibidem*, sygn. 12, Miesięczne sprawozdania sytuacyjne nr 5 i 6, k. 99, 119.

⁶⁵ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 3, spr. 92, UNDO — zgromadzenie przedwyborcze, k. 12–15.

⁶⁶ „Sprawy Narodowościowe” 1930, nr 5–6, s. 595.

⁶⁷ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 3, spr. 91, UNDO — okólniki wyborcze nr 1 i 2, k. 4, 42.

⁶⁸ *Przygotowanie do wyborów*, „Gazeta Lwowska” nr 265 z 16 XI 1930, s. 1.

do własnych korzyści majątkowych⁶⁹. Publicystyka narodowa podkreślała natomiast, że za wydarzenia z 1930 roku ponosi pełną odpowiedzialność sanacja, która poszukiwała wcześniej porozumienia z undowskimi politykami⁷⁰. W dokumentach administracji zwracano uwagę na fakt umacniania się pozycji politycznej UNDO poprzez współpracę z innymi ugrupowaniami ukraińskimi, takimi jak: USRP i USDP. Podkreślano jednak, że takie porozumienie utrudnia ciągle niechęć ze strony czynników rządowych. W lutym 1930 roku Hryńko Skaśkiw w Klebanówce (pow. Zbaraż) zorganizował spotkanie, podczas którego przekonywał, że wcześniejsza rywalizacja polityczna pomiędzy USRP i UNDO doprowadziła do utraty mandatów poselskich na rzecz BBWR⁷¹. W marcu tego roku — co zwróciło uwagę miejscowej administracji — największe tarcia pomiędzy politykami USRP i UNDO odnotowano jedynie w powiecie borszczowskim⁷². Poszukiwania potencjalnych sojuszników UNDO wśród innych ugrupowań ukraińskich oceniano jako podstawę do utworzenia jednego bloku wyborczego. Sprawozdania urzędowe podkreślały jednocześnie trudną sytuację polityczną USRP wobec dominujących wpływów UNDO w województwie tarnopolskim. Wymienione czynniki doprowadziły do podpisania 18 września 1930 roku umowy blokowej z UNDO⁷³.

Przed startem w wyborach parlamentarnych przedstawiono szczegółowy plan i zakres działalności UNDO w wybranych miejscowościach województwa. Istotną rolę w akcji wyborczej przypisano powiatowym komitetom partii. Na przykład na spotkaniu w Trembowli przedstawiono specjalne procedury dla mężów zaufania UNDO⁷⁴. Byli oni odpowiedzialni za zakładanie w każdej gminie lokalnych komitetów wyborczych, które miały składać się z przewodniczącego i 6 członków. Do zadań owych komitetów należała w głównej mierze praca wyborcza przy stałym kontakcie z powiatowymi komitetami UNDO, a także sporządzanie odpisów list wyborczych. Za cel postawiono sobie również przypilnowanie wszystkich mieszkańców wsi w kwestii umieszczenia ich w spisach wyborców do Sejmu i Senatu. W ramach komitetów kolportowano także na szeroką skalę ulotki i karty do głosowania. Duże znaczenie miało również przygotowanie funkcjonariuszy i instruktorów kooperatywnych. Oprócz pracy w kooperatywach pełnili oni

⁶⁹ W wyborczej kuźni ukraińsko-białoruskiego bloku, „Słowo Polskie” nr 290 z 23 X 1930, s. 5.

⁷⁰ M. Nowak, *op. cit.*, s. 143.

⁷¹ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 3, spr. 92, UNDO — zgromadzenie przedwyborcze, k. 8.

⁷² AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 12, Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne nr 5, k. 178.

⁷³ *Ibidem*, sygn. 13, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 10, k. 21.

⁷⁴ *Ibidem*, sygn. 12, Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne nr 1, k. 20–21.

funkcje łączników partyjnych, pozostając w styczności z duchowieństwem greckokatolickim. Akcja organizacyjna UNDO w okręgu tarnopolskim postępowiała jednak wolno, a niektórym posłom tego ugrupowania zarzucano nawet daleko idącą bezczynność⁷⁵.

Tabela 2. Kandydaci na posłów z ramienia UNDO w województwie tarnopolskim w 1930 roku

Okręg 54. (Tarnopol–Zbaraż–Trembowla–Skalat–Podhajce–Czortków–Buczacz–Borszczów–Husiatyn–Kopyczyńce i Zaleszczyki)	Okręg 55. (Złoczów–Zborów–Kamionka Strumiłowa–Brody–Radziechów–Przemysław–Rohatyn–Żydaczów i Brzeżany)
Baran Stepan	Olesnicki Jarosław
Chrucki Sergiusz	Makaruszka Lubomir
Jaworski Oleksa	Kuzyk Stepan
Ładinka Dmytro	Hrywniak Andrij
Kuńko Anton	Trojan Kornel
Skaśkiw Hryńko	Lisak Mychajło
Horad Petro	Sztabaliuk Iwan
Błażkiewicz Iwan	Lisy Stepan
Rudyk Dmytro	Domoczewski Roman
Dowhan Teodor	Matczak Mychajło
Sawczak Stepania	Selenykowa Lena
Jarny Mykoła	Horbaczewski Lubomir
Stefaniuk Andrij	
Baranyk Wasyl	
Bildynski Bohdan	

Źródło: Повні окружні листі кандидатів українського виборчого блоку ч. 11, „Діло” nr 235 z 22 X 1930, s. 2; *ibidem*, nr 238 z 25 X 1930, s. 3.

W wyborach w 1930 roku UNDO wystartowało z listy koalicyjnej nr 11. Ostateczne wyniki wyborów do Sejmu i Senatu ogłoszono przez Przewodniczących Okręgowych Komisji Wyborczych pod koniec listopada⁷⁶. Blok ukraiński uzyskał z wszystkich kresowych województw zaledwie 20 mandatów poselskich (w tym UNDO 17 i 3 USRP). Z województwa tarnopolskiego z dwóch okręgów wybrano łącznie 6 posłów. W okręgu nr 54 ogólna liczba uprawnionych do głosowania wyniosła 500 155, głosowało 388 461,

⁷⁵ *Ibidem*, sygn.14, Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne nr 7, k. 133.

⁷⁶ Przewodniczącymi Okręgowych Komisji Wyborczych na dwa okręgi województwa tarnopolskiego byli: Dymitr Ludomir Ostrowski i dr Janusz Trzcieniecki.

ważnych głosów oddano 387 519⁷⁷. Z okręgu nr 54. na listę UNDO oddano łącznie 121 475 ważnych głosów. Na posłów wybrani zostali: Stepan Baran — wybrany na kolejną kadencję, Sergiusz Chrucki — wybrany na kolejną kadencję i Ołeksa Jaworski — adwokat z Podhajec. W okręgu nr 55 ogólna liczba uprawnionych do głosowania 484 602, głosowało 370 332, ważnych głosów oddano 368 712. UNDO z okręgu złoczowskiego uzyskało łącznie 122 080 ważnych głosów. Na posłów wybrani zostali: dr Jarosław Olesnicki — adwokat ze Lwowa i Złoczowa, dr Lubomir Makaruszka — adwokat ze Lwowa i sekretarz generalny UNDO oraz Stepan Kuzyk — wybrany na kolejną kadencję⁷⁸. Podobnie sytuacja przedstawiała się z wyborami do Senatu. Z bloku ukraińskiego udało się wejść 4 senatorom (w tym 3 UNDO i 1 z USRP), a z dwóch okręgów wyborczych województwa tarnopolskiego mandat zdobył zaledwie 1 senator UNDO. W okręgu 54. z listy nr 11 do Senatu zgłosowało łącznie 126 483 wyborców. Na senatora ponownie wybrano Antona Horbaczewskiego⁷⁹. Na słabe wyniki bloku ukraińskiego w porównaniu z 1928 rokiem wpłynęła skuteczna propaganda BBWR oraz utrudnione warunki do prowadzenia jakiejkolwiek akcji politycznej przez inne ugrupowania. Pacyfikacja, a następnie osadzenie czołowych polityków UNDO w twierdzy w Brześciu musiały ostatecznie wpłynąć na sposób prowadzenia kampanii w dwóch okręgach wyborczych województwa tarnopolskiego.

Wnioski

Podsumowując, należy stwierdzić, iż obie kampanie wyborcze UNDO w województwie tarnopolskim mogły zostać przeprowadzone przede wszystkim dzięki stopniowemu kształtowaniu się świadomości politycznej Ukraińców. Po zamachu majowym pojawiła się spora nadzieja na poprawę sytuacji społecznej i politycznej mniejszości ukraińskiej. Najpoważniejszym ugrupowaniem stało się wówczas UNDO, które rozbudowało i stale umacniało swoje struktury w województwie tarnopolskim. Kampanie wyborcze z 1928 i 1930 roku zasadniczo się od siebie różniły. Zależne to było głównie od takich czynników, jak: relacje z polską administracją, działalność nielegalnych organizacji ukraińskich (UWO i OUN) oraz aktywność poszczególnych działaczy UNDO. W 1928 roku udało się wprowadzić do polskiego parlamentu wielu wybitnych polityków tego ugrupowania z ziemi tarnopolskiej.

⁷⁷ *Jak głosowano w Małopolsce Wsch.*, „Gazeta Lwowska” nr 266 z 18 XI 1930, s. 2.

⁷⁸ *Хто вибрані українським послом*, „Діло” nr 260 z 21 XI 1930, s. 1; *Вуники виборів до Сейму з округу nr 55 (Злочів)*, „Gazeta Lwowska” nr 271 z 23 XI 1930, s. 4.

⁷⁹ „Tarnopolski Dziennik Wojewódzki” 1930, nr 17, s. 248–249; *Висліди голосування до сенату*, „Діло” nr 263 z 20 XI 1930, s. 5.

Skuteczne oddziaływanie na ukraińskich wyborców wiązało się z wykształceniem i wykonywanym zawodem. Wśród polityków UNDO z ziemi tarnopolskiej⁸⁰ dominowali księża, adwokaci i nauczyciele. Mieli więc merytoryczne podstawy do przyciągania mas. Działacze tej partii w 1928 roku odnieśli sukces polityczny dzięki przeprowadzeniu skutecznej akcji terenowej i budowaniu autorytetu wśród społeczności ukraińskiej. Inaczej było w 1930 roku, gdy szczególnym wydarzeniem była akcja pacyfikacyjna oraz aresztowanie czołowych polityków UNDO. Determinowało to model działania poszczególnych organów terenowych UNDO. W efekcie wybory z 1930 roku w pewnym sensie ograniczyły dominację tej partii na obszarze całego województwa tarnopolskiego.

Связи Украинского национально-демократического
объединения (Українське національно-демократичне
об'єднання) на территории воеводства tarnopolsкого
в свете избирательных кампаний и результатов
парламентских выборов в 1928 и 1930 годы

Резюме

Статья посвящена политической деятельности Украинского национально-демократического объединения на территории бывшего воеводства tarnopolsкого в период двух избирательных кампаний 1928 и 1930 гг. Вышеуказанная активность укрепляла связи УНДО среди местного украинского населения. Это относилось, в частности, к развитию повятовых структур, митинговой деятельности и прочных связей с Греко-католической церковью. В статье представлена также реакция польской администрации на политику УНДО.

Перевел Ежи Россеник

⁸⁰ Miejscowe elity polityczne były silnie reprezentowane przy tworzeniu list wyborczych w latach 1928 i 1930. Do polityków spoza województwa tarnopolskiego należy zaliczyć: W. Celewycza, L. Kunickiego, K. Trojana, S. Chruckiego, L. Marakuszkę, S. Kuzyka. A. Hrywniaka, R. Domoczewskiego i M. Matczaka. Resztę stanowili lokalni działacze, którzy z powodzeniem walczyli o mandaty poselskie i senatorskie (zwłaszcza w 1928 roku). Należy więc wywnioskować, że organizowanie i rozwijanie struktur partyjnych na terenie całego województwa przebiegało skutecznie.

The influence of the Ukrainian National Democratic Alliance
(Українське Національно-Демократичне Об'єднання)
in the Province of Tarnopol in the light of election campaigns
and results of parliamentary elections of 1928 and 1930

Summary

The article is devoted to the political activity of the Ukrainian National Democratic Alliance (UNDO) in the former Province of Tarnopol during two election campaigns, in 1928 and 1930. This activity strengthened UNDO's influence over the local Ukrainian population. This applied in particular to the strengthening of its local structures, rallies and strong ties with the Greek Catholic Church. The author of the article also examines the question of the Polish administration's response to UNDO's policy.

Translated by Anna Kijak